

XVII. ve XVIII. YÜZYILLARDA ISLAHAT HAREKETLERİ

XVII. Yüzyıl Islahatları ve Özellikleri

II. Osman

Osmanlı tarihinde ilk önemli ıslahat girişimleri II. Osman döneminde (1618 - 1622) başlamıştır. II. Osman dönemi yenilikleri şunlardır:

- II. Osman, saray dışından evlilik yaparak sarayı halka açmıştır.
- Şeyhülislamın fetva vermek dışındaki yetkilerini elinden aldı. Böylece ilmiye sınıfının devlet işlerine karışması engellenmiştir.
- Zamanın ihtiyaçlarına göre yeni kanunların yapılması planlanmıştır.
- II. Osman, Hotin Seferi'nde yeniçerilerin disiplinsiz tavırlarını görünce Yeniçeri Ocağı'nı kaldırmak istedi. Ancak, Genç Osman düşüncelerini zamansız açığa vurduğundan ve ıslahatlar sırasında kendisine yardımcı olacak tecrübeli devlet adamı olmadığından ıslahat planları gerçekleştirilememiştir.

IV. Murat

- Yeniçeri ve sipahi zorbaları ortadan kaldırıldı. Bu durum İstanbul'da asayiş ve güvenliğin kurulmasını sağlamıştır.
- Tımarlar eskiden olduğu gibi savaşlarda yararlılık gösterenlere verilmiştir. Anadolu ve Rumeli'deki tımarlı sipahilerin gerçek mevcudunu öğrenmek için yoklamalar yapılmıştır. Haksızlık ve zorbalık yapan devlet memurları engellenerek kanun hakimiyeti kurulmaya çalışılmıştır.
- Devletin duraklamasının ve kötü gidişatın durdurulması için neler yapılması gerektiğine ilişkin devlet ileri gelenlerinden raporlar

alınmıştır. XVII. yüzyılın önemli şahsiyetlerinden biri olan Koçi Bey, devletin Kanuni'den sonra düştüğü sıkıntıları, kurumların nasıl bozulduğunu anlattığı "Koçi Bey Risalesi" adlı raporunu IV. Murat'a takdim etmiştir.

- İran üzerine iki defa sefer düzenlendi. Bu seferler sırasında Anadolu'daki Celâliler ortadan kaldırılmış, emniyet ve güvenlik sağlanmıştır.
- Uyuşturucu maddeler ve tütünün kullanımı ile gece sokağa çıkılması yasaklanmıştır.

Tarhuncu Ahmet Paşa

Tarhuncu Ahmet Paşa mali alanda ıslahatlar yaparak devletin gelir - gider dengesini sağlamaya çalışmıştır. Tarhuncu Ahmet Paşa;

- Bazı illerin gelirinin iltizama verilmesini, dirlik sahiplerinin gelirlerinin bir kısmının da hazineye aktarılmasını sağlamıştır.
- Bütçe açığının saray masraflarının çokluğundan ve lüzumsuz hediye ve bahşişlerden kaynaklandığını görünce bunları azaltmaya çalışmıştır.
- Mali yılın bütçesini önceden hazırlamıştır.
- Divan üyeleri ve diğer yöneticilerden hazineye para aktarmıştır.
- Hazineye borcu olan kişilerden bu borçları tahsil etmiştir.

Köprülü Mehmet Paşa

Köprülü Mehmet Paşa;

- Memleketin iç durumunu ele aldı. Dini yönden fikir ayrılığına düşen İstanbul ulemasını değişik yerlere göndererek kargaşaya son vermiştir.
- Maliyeyi düzene sokan Köprülü Mehmet Paşa, Kuyucu Murat Paşa ve IV. Murat gibi baskı ve şiddet kullanmıştır. Onun ölümünden sonra, kendi tavsiyesiyle oğlu Fazıl Ahmet Paşa sadrazamlığa getirilmiştir.
- Ordu ve donanmayı ele aldı. Çanakkale Boğazı'nı ablukaya alan Venedik donanmasını buradan uzaklaştırıp, Venedik tarafından işgal edilen Limni, Bozcaada ve Gökçeada'yı geri alarak Akdeniz yolunu açmış ve Girit Adası'na yardım göndermiştir.
- Erdel Beyi Rakoçi ve Halep Valisi Abaza Hasan Paşa'nın isyanlarını bastırarak asayişini sağlamıştır.

XVII. Yüzyıl Islahatlarının Genel Özellikleri

- XVII. yüzyıl ıslahatları gelişme imkanı bulamamış, düşünce aşamasında kalmıştır.
- Olayların nedenlerine inilemediğinden duraklamaya çözüm getirilememiştir.
- Kuvvet ve şiddet yoluyla ülkede asayişin sağlanması amaçlanmıştır.
- Islahatlar şahıslara bağlı kalmıştır.
- Devlet adamları ve padişahların uzun süre işbaşında kalmamaları ve çıkarları elden giden çevrelerin tepkileri ıslahatların başarısızlığında etkili olmuştur.

XVIII. Yüzyıl Islahatları ve Özellikleri

Lale Devri

- İlk kez Avrupa'nın önemli merkezlerinde geçici elçilikler açıldı (Paris, Viyana, Moskova ve Lehistan). Osmanlı Devleti, elçilikleri kurmakla; Avrupa'daki teknik, bilimsel ve sosyal gelişmeleri takip etmeyi ve Avrupa devletlerinin politikalarını öğrenmeyi amaçlamıştır.
- **Said Efendi** ve **İbrahim Müteferrika** tarafından ilk Türk matbaası kuruldu (1727). İbrahim Müteferrika'nın evinde kurulan bu ilk Osmanlı matbaasında dini kitaplar hariç tarih, coğrafya ve edebiyata ait bazı kitaplar basılmıştır. Matbaada basılan ilk eser **Vankulu Lügati** adlı sözlüktür.

Osmanlı Devleti'nde binlerce insan hattatlık yaparak geçimlerini sağlıyordu. Bu insanları mağdur etmemek amacıyla devlet önceleri matbaada dini kitapların basımını yasaklamıştır.

- Yeniçerilerden oluşturulan bir itfaiye örgütü kurulmuştur (Tulumbacılar).
- Yalova'da bir kağıt imalathanesi kurulmuştur.
- İstanbul'da bir kumaş ve çini imalathanesi açılmıştır.
- İlk defa çiçek hastalığı için aşı bulunmuştur.
- Kütüphaneler açılmıştır (En önemlileri Enderun ve Yeni Cami kütüphaneleridir).
- Askeri alanda esaslı bir ıslahat görülmemiş, sınırlarda bazı kaleler ve istihkamlar yaptırılmıştır. Ayrıca İstanbul surları onarılmıştır.
- Doğu klâsiklerinden bazı eserler Türkçeye tercüme edilmiştir.
- Resim, minyatür, edebiyat ve az da olsa bilim alanında gelişmeler gözlenmiştir.
- Avrupa'dan Rokoko ve Barok tarzı mimari örnek alınarak çeşitli eserler yapılmıştır.

- Osmanlı mimarisinin Avrupa mimarisinin etkisinde kalması sonucunda sivil mimari ön plana çıkmıştır.
- Osmanlı Devleti bu dönemde sadece Doğu'da İran'la savaşmıştır.
- Lâle Devri Patrona Halil İsyanı ile sona ermiştir.

I. Mahmut

I. Mahmut orduya düzen vermenin ve Avrupa orduları gibi savaşa hazırlanmanın lüzumunu anlamış ve bu işi Fransız asıllı **Humbaracı Ahmet Paşa**'ya (Kont dö Boneval) vermiştir.

Ahmet Paşa;

- Osmanlı ordusundaki Humbaracı ve Topçu sınıfını ıslah etmiştir.
- Ordunun ıslahı için raporlar hazırlamıştır.
- Subay yetiştirmek amacıyla Kara Mühendishanesi'ni kurmuştur (1734). Böylece Avrupa tarzında ilk teknik okul açılmıştır.
- Emrindeki kıtaları Avrupa ordularının düzenine göre örgütlemiş, bölük, tabur ve alay örgütlerini oluşturmuştur.

III. Mustafa

Bu dönemin ıslahatlarını **Sadrızam Koca Ragıp Paşa** ve **Baron dö Tot** yapmıştır.

- III. Mustafa lüzumsuz masrafları keserek maliyede ıslahat yaptı. İlk defa bu dönemde iç borçlanma sistemi (esham) uygulanmıştır.
- Fransızca'dan matematik ve astronomiyle ilgili kitaplar tercüme edilmiştir.

- Fransa'dan getirilen Baron d'Armenet topçu ve istihkam askerlerini ıslah etmiştir.
- Sürat Topçu Ocağı kuruldu. Bu ocak Avrupa tarzında yetiştirilmiştir.
- Tophane ıslah edilmiştir.
- Deniz subayı yetiştirmek amacıyla Deniz Mühendishanesi kurulmuştur.
- Çeşme faciasından sonra tersane ıslah edilerek yeni bir donanma kurulmuştur.

I. Abdülhamit

Devrin ileri gelen ıslahatçı devlet adamları **Halil Hamit Paşa** ve **Cezayirli Hasan Paşa**'dır.

- Halil Hamit Paşa, Sürat Topçu Ocağı'nı genişleterek mevcudunu artırmıştır.
- İstihkam Okulu açıldı. Lağımçı ve Humbaracı ocaklarının gelişmesi sağlandı. Kara ve deniz kuvvetlerini ıslah etmek için Avrupa'dan çok sayıda mühendis ve uzman getirilmiştir.
- Yeniçerilerin sayımı yapıldı. Tımar sisteminde düzenlemeye gidildi. Ulufe alım satımı yasaklandı. Halil Hamit Paşa maliyeyi düzeltmek için çalışmalar yaptı. Ancak başarılı olamadı.

III. Selim

III. Selim döneminde yapılan ıslahatlara **Nizam-ı Cedit** adı verilmiştir. Bu dönem ıslahatlarının ağırlık merkezini askeri ıslahatlar oluşturmuştur.

- **Nizam-ı Cedit Ordusu** kuruldu. Bu ordu yeniçerilerden seçilen ve Anadolu'dan getirilen askerlerden kurulmuştur. Avrupa tarzında

eğitilen bu ordu ilk askeri başarısını Akka'da Fransızlara karşı kazanmıştır. Ordunun giderleri yeni kurulan İrad-ı Cedit hazinesi tarafından karşılanmıştır.

- III. Selim donanmaya önem vermiş ve tersaneyi ıslah etmiştir.
- Mühendishane-i Berr-i Hümayun (Kara Mühendishanesi) ve Mühendishane-i Bahr-i Hümayun (Deniz Mühendishanesi) adıyla okullar genişletilmiştir.
- Avrupa'daki gelişmeleri takip etmek ve Osmanlı Devleti hakkındaki düşüncelerini öğrenmek amacıyla Avrupa'nın önemli merkezlerinde sürekli elçilikler kurulmuş, Paris, Londra, Viyana ve Berlin'e elçiler gönderilmiştir.
- Ülke parasının değerini korumak için yerli malı özendirilmiştir.
- Resmi devlet matbaası kurulmuştur.
- İlmiye sınıfının ıslahı için çalışıldı. Yeni kitaplar tercüme edilmiştir.

III. Selim tarafından yapılmak istenen ıslahatlar; yeniçerilerin tepkisi, devlet adamlarının lüks ve israfa dalmaları, İrad-ı Cedit hazinesi için konulan vergilerin toplumda meydana getirdiği huzursuzluk ve yabancı elçilerin aleyhte propaganda yapmaları gibi nedenlerden dolayı başarılı olamamıştır.

Kabakçı Mustafa İsyanı'yla III. Selim öldürölmüş (1807) ve Nizam-ı Cedit ıslahatları ortada kalmıştır.

XVIII. Yüzyıl İslahatlarının Genel Özellikleri

- Osmanlı Devleti, Avrupa'nın gerisinde kaldığını anlamış ve Avrupa'yı örnek alarak yenilikler yapmıştır.
- İslahatlar padişah ve devlet adamları tarafından yapılmış, halkın ıslahatlar konusunda bir isteği ve desteği olmamıştır.

- Savaşların yenilgiyle sonuçlanması ve toprak kayıplarının devam etmesi, ıslahatların daha çok askeri alanda yapılmasına neden olmuştur.
- Islahatlar, gösterilen tepkiler yüzünden (özellikle yeniçerilerin) devamlı olmamıştır.
- XVII. yüzyıl ıslahatlarına göre daha esaslı ıslahatlar yapılmıştır. Ancak, ıslahatlarla amaçlanan hedefler gerçekleştirilememiş ve devlet çöküntüden kurtarılamamıştır.